

ZENTAI ÁGNES

Véleményszabadságtól a Molotov-koktélokig avagy a „clear and present danger” és az önrendelkezési jog szomorú története

Kiindulópontom az Alkotmánybíróság 30/1992. számú határozata, amelynek témája a közosság elleni izgatás (Btk. 269. §) alkotmányosságának kérdése.

E bűncselekmény a Btk.-ban a közrend elleni bűncselekmények fejezetén belül, a köznyugalom elleni bűncselekmények között található.

A bűncselekmény akkor hatályos megfogalmazása két bekezdést tartalmazott. Az első azonos volt a tényállás ma is hatályos szövegével, a másodikat e határozat megsemmisítette.

A határozat öt fejezetből áll, előadó bírója Sólyom László és Szabó András volt, előbbi a polgári jog, utóbbi a büntetőjog és kriminológia professzora. Az első négy fejezetet elsődlegesen Szabó András és stábjja, az ötödiket Sólyom László és stábjja (alapvetően Halmi Gábor) fogalmazta. Az első négy fejezet túlnyomórészt a bűncselekmény első bekezdésével és ezen belül a gyűlöletre uszítással, mint a bűncselekmény elkövetési magatartásának tartalmával, az ötödik pedig főként a megsemmisített második bekezdéssel és a megsemmisítés indokaival foglalkozik. Mindezt azért bocsátottam előre, mert eme önmagukban nem nagy jelentőségűnek látszó tények nagyon is fontossá váltak a későbbiekben.

A felvetett alkotmányossági kérdés eldöntéséhez a határozatnak szükségképpen elemeznie kellett a véleményszabadság, mint alkotmányos alapjog korlátozhatósága, ennek mértéke, feltételei problémakörét is. Az Alkotmánybíróság a határozatban a véleményszabadságot olyan alapjogként definiálja, amely a különböző kommunikációs jogok (szólas- és sajtószabadság stb.) anyajoga és olyanakk, amelyek csak nagyon kevés más joggal szemben szabad engednie.

Megállapítja, hogy „a büntetendővé nyilvánítás célja annak a határnak a törvényi megvonása, ahol a véleménynyilvánítás és ezzel együtt a szólas szabadsága véget ér, és annak, ahol a büntetőjogilag tilalmazott magatartások kezdődnek”.

Elvi élel szögezi le, hogy: „Valamennyi alkotmányos alapjog tekintetében fontos kérdés, hogy azokat lehet-e, és milyen feltételekkel megszorítani, korlátozni, kolíziójuk esetén milyen szempontok alapján kell a prioritást meghatározni. A véleménynyilvánítás, illetve az ebbe beletartozó sajtószabadság esetén ez a kérdés kiemelt jelentőséget kap, mivel ezen szabadságjogok a plurális, demokratikus tár-

sadalom alapvető értékei közé tartoznak. [...] Az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme, vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményének: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban álljon egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésre alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”

A vitatott büntetőjogi tényállás a határozathozatal idején első bekezdésében azt a ma is hatályos szöveget tartalmazta, miszerint: „Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzet, valamely nemzeti, etnikai faji vagy vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít [...] büntetendő.”

Volt egy második bekezdése is, e szerint az is megvalósította ezt a bűncselekményt, aki hasonló csoportok ellen sértő vagy lealacsonyító kifejezést használt, vagy más ilyen cselekményt követett el. Utóbbit e határozat megsemmisítette, arra hivatkozással, hogy ez már szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a vélemény- és sajtószabadság alkotmányos jogát.

Uszítások és szinonimák

Eme alkotmánybírószági határozat első négy fejezetében számos esetben szinonimaként kezeli a gyűlöletre uszítás és a gyűlöletkeltés, gyűlölet keltésére alkalmas cselekmény, másutt a gyűlöletre uszítás és gyűlöletre izgatás fogalmát.

Néhány idézet a szinonimaként kezelésre, amelyeket a későbbiekben ugyane tárgyban hozott alkotmánybírószági határozatok teljesen elfeledni látszanak: „A büntető tényállás két magatartástípust szankcionál: a gyűlöletkeltést (gyűlöletre uszít) és a megvetés kifejezésre juttatását (sértő vagy lealacsonyító kifejezések használata).”

„Tekintettel arra, hogy már a Csemegi Kodexben is a gyűlöletre izgatás volt az elkövetési magatartás, a jogalkalmazók a konkrét esetek megítélésben több mint 100 év értelmezési gyakorlatára támaszkodhatnak. A Curia már a századfordulón nagy szabotossággal határozta meg az izgatás fogalmát [...] izgatásról csak akkor van szó, ha midőn a kifejezések, megjegyzések stb. nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, a szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak. Az izgatás fogalmát illetően egyébként teljesen közömbös,

hogy az állított tények valóak-e vagy sem; a lényeges az, hogy bár való vagy valótlan adatok csoportosítása a gyűlölet felkeltésére alkalmas legyen.”

„...a bűnösség megállapításához nem szükséges a gyűlöletkeltés kifejezett, egyenes szándéka, elegendő csupán az, hogy az elkövető tudatában legyen: magatartása a gyűlölet kiváltására alkalmas.”

Nemcsak e kifejezések szinonim fogalmakként való kezelését, hanem az egész határozat szellemiségét is mutatják a következő idézetek:

„A véleménynyilvánítás és sajtószabadság körében az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltés alkotmányos védelemben részesítése feloldhatatlan ellentmondásban lenne az Alkotmányban kifejezésre jutó politikai berendezkedéssel és értékrenddel, a demokratikus jogállamiságra, az emberek egyenlőségére, egyenlő méltóságára, valamint a diszkrimináció tilalmára, a lelkiismereti és vallásszabadságra, a nemzeti, etnikai kisebbségek védelmére, elismerésére vonatkozó alkotmányos tételekkel. Az Alkotmány 2. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság demokratikus jogállam. A demokrácia fogalma rendkívül összetett. A vizsgált kérdés szempontjából azonban lényeges, hogy tartalmilag jelenti a különbözőséghez való jogot, a kisebbségek védelmét, az erőszakról és az erőszakkal való fenyegetésről, mint a konfliktusmegoldás eszközeiről való lemondást. A gyűlöletkeltés a fenti tartalmi jegyek tagadása, az erőszak érzelmi előkészítése. Visszaélés a véleménynyilvánítás szabadságával, az emberek meghatározott csoportjának, egy kollektívitásnak olyan intoleráns minősítése, amely nem a demokrácia, hanem a diktatúra jellemzője. A véleménynyilvánítási és sajtószabadság gyakorlása olyan formáinak eltűrése, amelyet a Btk. 269. § tilalmaz, ellentmondana a demokratikus jogállamiságból fakadó követelményeknek. Az alkotmány 54. § (1) bekezdése szerint minden embernek veleszületett joga van az emberi méltósághoz. Így tehát az emberi méltóság a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. A véleménynyilvánítási és sajtószabadság korlátozásának szükségessége következik a magyar állam nemzetközi kötelezettségeiből is.”

Majd ez után hosszan elemzi azokat az egyezményeket, amelyek az érintett témában az egyes aláíró államok számára kötelezettségeket állapítanak meg.

Így a Polgári és politikai jogok egyezségokmányát, a faji megkülönböztetés valamennyi formájáról szóló egyezségokmányt, továbbá az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Európai egyezményt.

Végül így zárja ezt az eszmeifuttatást: „Az Alkotmánybíróság álláspontját összefoglalva: a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozását mind az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltésnek történelmileg bizonyítottan kártékony hatása, mind az alkotmányos alapértékek védelme, továbbá a Magyar Köztársaság nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése szükségszerűvé és indokolttá teszi.”

A határozat más helyén ezt így fogalmazza: „Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a Btk. 269. § (1) bekezdésében tilalmazott magatartásnak a korábban elemzett, az egyént és a társadalmat érintő hatásai, következményei olyan súlyosak, hogy más felelősségi formák, így a szabálysértési vagy polgári jogi felelősségi rendszerek eszközei elégtelenek az ilyen magatartások tanúsítóival szemben. E magatartások helytelenítésének, elítélésének erőteljes kifejezése, azon demokratikus eszméknek, értékeknek a megerősítése, amelyek ellen e cselekmények elkövetői támadnak, valamint a megsértett jogi és erkölcsi rend helyreállítása a büntetőjog eszközeit igényli.”

A szó veszélyes fegyver

A fenti idézetekből, megítélésem szerint, egyértelműen más kép alakul ki erről a sokat emlegetett, de valódi tartalmától teljesen eltorzított formában ismertté vált határozatról, amelyre a mai napig úgy hivatkoznak mind a jogalkalmazó szervek, mind különböző civilszervezetek és állampolgárok (sőt lényegében még az Alkotmánybíróság későbbi határozatai is), mint amely a véleménynyilvánítási szabadságot úgyszólván abszolútnak, bárminő korlátozását pedig alkotmányellenesnek tekinti. A hivatkozások gyakran csak az Alkotmánybíróság, esetleg a Legfelsőbb Bíróság is megmondta jelleggel, de minden kétséget kizáró határozottsággal és magabiztossággal történnek.

Márpedig, mint azt nemcsak a határozatban is hivatkozott történelmi események, hanem a határozat meghozatala óta eltelt 27 év történései is bizonyítják, „a szó veszélyes fegyver, és van, aki fegyvertelen”. A büntetőjog pedig a fegyvertelenek oldalán áll, és ott is kell állnia. Mindemellett természetesen a szó, mint „fegyver” és a testi épség, élet közvetlen veszélyeztetésére/sértésére alkalmas valódi fegyverek közötti különbség a különböző bűncselekmények megfogalmazásában karakteresen kifejeződik. Ezt is elfeledni (nem tudni?) látszanak a témában született későbbi alkotmánybírósági határozatok.

Ugyanakkor a 15 oldalas határozatnak nem is elsősorban a bűncselekmény meghagyott (1), hanem a túlnyomórészt a megsemmisített (2) bekezdésével foglalkozó V. fejezetében található az a szövegkörnyezetével, sőt az egész határozattal semmilyen kapcsolatban nem álló, mára kanonizálódott félmondat, amely szerint „... egy bizonyos mérték fölött (clear and present danger) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását”.

Társadalomra veszélyesség vagy clear and present danger

Az egész határozatban egyedül itt megjelenő angol szöveg fordítása és értelmezése is elmarad, ez az egész zárójeles közbevetés tulajdonképpen teljességgel idegen test a szövegben, és értelmezhetetlen az adott kontextusban. Ez a két szó egyébként egy teljesen másra vonatkozó, elsődlegesen az amerikai jogban használatos kifejezés, míg a határozat folyamatosan a magyar jogfejlődés és gyakorlat példáit hozza, továbbá a magyar és az európai történelem tapasztalataira hivatkozik.

A magyar büntetőjogban ennek a szókapcsolatnak leginkább a közvetlen veszély kifejezés felel meg, amelyet a Btk. teljesen más – később kifejtendő – tartalommal használ, mint ahogy a „jogmagyarázó” e bűncselekmény kapcsán „értelmezik”.

Itt tulajdonképpen a helyes fogalom a társadalomra veszélyesség, pontosabban a társadalomra veszélyesség megfelelő szintje, mértéke lett volna. A bűncselekmény fogalma ugyanis a Btk. szerint 1992-ben és ma is: *„Bűncselekmény az a szándékosan, vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.”*

A bűncselekménnyé nyilvánítás indoka pedig – amint az, bár különböző megfogalmazásban, de azonos tartalommal, minden büntetőjogi tankönyvben megtalálható, és az előbbi idézetek egy része is ezt fogalmazza meg – a cselekmény úgynevezett absztrakt társadalomra veszélyességének olyan mértéke, amelynél már a társadalom védelme érdekében – lévén hogy a jogon kívüli eszközök és más jogág szankciórendszere nem elégséges –, a büntetőjog alkalmazása szükséges.

Visszaütnék e cikk elejére, a legelső idézetre: *„a büntetendővé nyilvánítás célja...”*

Tehát a határozat szerint annak a határnak a megvonásáról van szó, ahol a szólás- és véleményszabadság joga véget ér, és elkezdődnek a büntetőjogilag tilalmazott magatartások. Erről mondja a határozat, hogy a második bekezdés már nem fér bele, de az első igen, ezt helyesen látta a jogalkotó, a második bekezdés esetében pedig olyan magatartást nyilvánított bűncselekménnyé, amely eme alkotmánybírói határozat szerint már túlságosan korlátozza ezt az alapjogot, tehát meg kellett semmisíteni.

Minthogy az első bekezdést alkotmányosnak találta, azt eredeti formájában „jövahagyta”. Ebben pedig nem szerepel, az az azóta minden alap nélkül, de annál gyakrabban emlegetett feltétel, hogy e bűncselekmény akkor állapítható meg, ha a

magatartás (a gyűlöltre uszítás) következtében erőszakos cselekmények közvetlen veszélye áll fenn. Sőt semmilyen veszélyt, vagy akár csak ennek létrehozására való alkalmasságot, de az elkövető ilyen szándékát sem kívánja meg a jogalkotó.

Axiómák

Ha pedig a Btk. meghagyott bekezdése nem tartalmazza, akkor nem is feltétele e bűncselekmény megvalósulásának. Ellenkező esetben ezen az alapon bármely bűncselekménynél meg lehetne kívánni a törvényszövegben nem szereplő bármilyen feltételt.

Így például mellőzni lehetne a bűncselekmény megállapítását az erőszakos közösülésnél arra hivatkozással, hogy a sértett semmiféle kimutatható pszichés károsodást nem szenvedett, vagy a lopásnál, azon az alapon, hogy az ellopott tárgy nem volt piros. Végül is semmivel sem kevésbé megalapozottan állíthatná a jogalkalmazó e tényállásoknál, hogy szerinte ezek is feltételek, és ezek hiányában nem lehet megállapítani a bűncselekményt.

Az, hogy nem lehet olyan feltétel hiányára hivatkozva mellőzni egy bűncselekmény megállapítását, amelyet a Btk. nem tartalmaz a megállapítás feltételeként, büntetőjogi axiómának tekinthető. Ha az Alkotmánybíróság azt akarta volna mondani, hogy ez is szükséges feltétel, akkor az (1) bekezdést is meg kellett volna semmisítenie.

Visszatérve az Alkotmánybíróság határozatára, nézzük a már idézett, az inkriminált kifejezést tartalmazó teljes szöveget:

„A társadalmi rend és béke – a Btk. szóhasználatával a köznyugalom – ilyen megzavarása mögött ott van nagyszámú egyéni jog megsértésének veszélye is: a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát (szélsőséges esetben életét is), megfélemlítéssel korlátozza őket más jogaik gyakorlásában is (köztük a szabad véleménynyilvánításban). Az (1) bekezdésben szankcionált magatartás olyan veszélyt hordoz az egyéni jogokra is, amelyek a közvetlen tárgyként szereplő köznyugalomnak olyan súlyt adnak, hogy – a IV. pontban történt kifejtés szerint – a véleményszabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető. Noha a mérlegelés gyakorlati eredménye hasonló, ebben a gondolamenetben nem csupán a köznyugalom megzavarásának intenzitásáról van szó, amely egy bizonyos mérték fölött (clear and present danger) igazolja a szabad véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jog korlátozását. Itt az a döntő, hogy mi került veszélybe: az uszítás az alkotmányos értékrendben szintén magasán álló alanyi jogokat veszélyeztetet.”

A IV. pont, amelyre e részben utal, tartalmazza azokat a szövegeket, amelyeket korábban idéztem. De a teljes idézet önmagában is nyilvánvalóvá teszi, hogy a „clear...” kitétel e kontextusban nem értelmezhető, és nem tudni, hogyan került az e nélkül koherens szövegbe.

Az értelmezhetetlen „értelmezése”

Rövid időn belül azonban számos értelmezője támadt az értelmezhetetlennek, és ez elindította azt a folyamatot, amely a határozat eredeti tartalmától, szellemétől, szövegétől teljesen eltérő joggyakorlat, továbbá erre a pár szóra hivatkozó számos más „elv” és gyakorlat kialakulásához és fenntartásához vezetett. Annak, hogy ez így alakulhatott, természetesen számos oka van, ezek azonban nem jogi természetűek, így elemzésüket nem érzem feladatottnak.

Mindenesetre ekkortól kezdett terjedni az a minden alapot nélkülöző álláspont, hogy az Alkotmánybíróság határozata szerint a gyűlöltre uszítást csak akkor lehet megállapítani, ha ez erőszakos cselekmények bekövetkezésének közvetlen veszélyét hordozza. Mint már volt róla szó, minthogy nem szerepel a tényállásban, ezért nem is lehet feltétele a bűncselekmény megállapításának, ahogy ez minden bűncselekmény esetében általános szabály. Amellett a hivatkozott kifejezés nem az első bekezdés értelmének kibontása, hanem a második bekezdés megsemmisítésnek, és egyben az első meghagyásának indoklására vonatkozóan szerepel a határozatban, így teljes abszurdum az első bekezdésben megfogalmazott elkövetési magatartás tartalmának értelmezéseként felfogni.

Hogy milyen érdekek álltak ennek a képtelen, a büntetőjog általános szabályaival és a határozattal egyaránt ellentétes álláspontnak az erőszakos terjesztése mögött, és miért voltak hajlandók ehhez igazodni nem képzetlen jogalkalmazók – főként a bíróságok, mert az ügyészség még a határozat utáni években általában vádat emelt a tényállást megvalósító néhány kirívó cselekmény esetén –, erre semféle magyarázattal nem szolgálhatok.

Minthogy a gyakorlat ezzel a minden alapot nélkülöző hivatkozással, rendre egyértelműen uszító szövegek esetében is azt állapította meg, hogy ez nem meríti ki a gyűlöltre uszítás fogalmát, a jogalkotás többször szövegmódosítással próbálkozott. Az e döntéseknek megfelelő szövegrészeket azonban minden esetben megsemmisítették a 30/1992-es határozatra alaptalanul hivatkozva az újabb – bár többségében már nem ugyanazon bírák által hozott – alkotmánybírósági határozatok.

A következőkben ezeket a történéseket ismertetem kicsit részletesebben, már csak azért is, mert meggyőződésem, hogy a vélemény szabadság korlátozhatósá-

ga kérdésében lezajlott torz folyamat szoros összefüggésben van azokkal a közö-
ség elleni izgatásnál is sokkal súlyosabb cselekményekkel és egyre jobban eszka-
lálódó folyamatokkal, amelyek mára az ezt nem támogató állampolgárok, de az
egész társadalom számára is egyre beláthatatlanabb (vagy nagyon is belátható),
igen súlyos következményekkel járnak.

Elbukott módosítási kísérletek és más érdekességek

Tehát, 1996-ban a bűncselekmény tényállása kiegészült az *„illetve gyűlölet keltésé-
re alkalmas egyéb cselekményt követ el”* kitételrel. Az Alkotmánybíróság ezt a ki-
egészítést 12/1999. számú határozatával megsemmisítette. Ebben lényegében
minden indoklás nélkül azt állítja, hogy az előbbieken részletesen idézett és
elemzett 30/1992-es határozat a gyűlöletre uszításnál enyhébb magatartásokat
már a véleményszabadság alkotmányos korlátjába ütközőnek, és mint ilyen, alkot-
mányellenesnek tekintette.

Ez a megállapítás azonban minden alapot nélkülöz. Ilyet ez a 15 oldalas dön-
tés sehol nem állít. Nem is teheti, hiszen csak a hatályos törvényszöveget vizsgál-
hatta, így arról nem is nyilatkozhatott, hogy a két bekezdés (a meghagyott első és
a megsemmisített második) közötti sávban hol van pontosan a véleményszabadság
alkotmányos határa.

Emellett azért is idéztem ilyen hosszan a határozatból, mert a kiemelt szöveg-
részek is igazolják, hogy a gyűlöletkeltés, gyűlöletkeltésre alkalmas cselekmény és
gyűlöletre uszítás (másutt a gyűlöletre izgatás) fogalmak tartalmát a határozat lé-
nyegében azonosként kezeli. Az uszítás stílusosan erőteljesebb kifejezés ugyan, de
a határozat nem tulajdonít neki más, súlyosabb tartalmat, mint amit a gyűlölet kel-
tésére alkalmas cselekmény tanúsítása jelent. Nem is volna jogilag értelmezhető
egy ilyen többlettartalom.

És végül, de korántsem utolsósorban, a 30/1992-es határozat a következő
mondatokkal fejeződik be: *„Az Alkotmánybíróság határozata szerint a közösségek
méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zár-
ja ki tehát a határozat azt, hogy erről a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tény-
állásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék.”*

Amint látható, ez a szöveg éppen az ellenkezője annak, amit a 12/1999. szá-
mú határozat állít. Hogy ennek mi az oka, erre nincs válaszom. De mindenképpen
ráterősített arra a képtelen helyzetre, hogy egyre erőteljesebb gyűlöletre uszítások
maradtak nem egyszerűen büntetlenül, hanem ezzel párhuzamosan egyre erősebb-
ben és erőszakosabban állították egyre többen, hogy az ez elleni bármiféle fellé-

pés volna demokrácia- és alkotmányellenes. És ekkor még csak 1999-ben jártunk, a mai helyzet akkor még elképzelhetetlen volt.

Ez után a majdnem teljesen azonos személyi összetételű Alkotmánybíróság 13/2000. számú határozatában a *Nemzeti jelkép megsértése* című (Btk. 269/A §, mint a szakasz számából is látszik a Btk.-ban nagyjából ugyanott elhelyezett) bűncselekmény alkotmányosságát vizsgálta, természetesen ugyancsak a vélemény-szabadság alkotmányos korlátja szempontjából. Ennek szövege a következő: „Aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el [...] büntetendő.”

Most jön a nagy meglepetés. Ezt az alkotmánybírák nem találták a vélemény-szabadság alkotmányos korlátjába ütközőnek, így nem semmisítették meg, a mai napig változatlan szöveggel szerepel a Btk.-ban.

Ez a szöveg lényegében azonos a közösség elleni izgatásnak a már a 30/1992-es alkotmánybíróági határozatban megsemmisített (2) bekezdésével, csak itt a himnusz stb. szerepel az emberek nemzeti hovatartozás, vallás stb. szerint meghatározott csoportjai helyett.

Az indokolás olyan, mintha a két korábban említett, a közösség elleni izgatás tárgyában hozott határozat nem is létezne.

Például felsorolnak benne több európai országot (Ausztria, Németország, Svájc, Olaszország stb.), ahol hasonló tényállások szerepelnek a Btk.-ban. Az előző határozatban azonban elfelejtettek említést tenni arról, hogy ugyanezekben meg más nyugat-európai országokban hogyan szabályozzák a büntető törvénykönyvek a nálunk közösség elleni izgatás néven szereplő bűncselekmény által meghatározott témakörbe eső magatartásokat. Pedig a szabályozás e kérdésekben is általában hasonló, vagyis olyan, amelybe a megsemmisített második bekezdés is beleférne.

Ugyanakkor többször hivatkozik a 30/1992-es határozatra, amikor ezt az azal nyilvánvalóan ellentétes álláspontot alá akarja támasztani. A legképtelenebb érvelés arról szól, hogy a megsemmisített második bekezdéssel kapcsolatosan ott kifejtettek azért nem érvényesek erre a lényegében azonos tényállásra, mert ott a magyar nemzet stb. van megjelölve, mint amelyre az elkövetési magatartások vonatkoznak, itt pedig a címer, zászló stb.

A zűrzavart tovább fokozta a rövidebb ezután születő 18/2000. számú alkotmánybíróági határozat, amely megsemmisítette a Btk. 270. §-ában szabályozott rémhírtérjesztés nevű bűncselekményt. Ennek a határozathozatalkor hatályos szövege így szólt: „Aki nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tény – vagy való tény –t olyan módon elferdítve – állít, híresztel, amely alkalmas a köznyugalom megzavarására [...] büntetendő.”

Ez a tényállás az Alkotmánybíróság szerint szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot és a sajtószabadságot.

Az erre vonatkozó álláspontomat jól kifejezi Strausz János alkotmánybíró különvéleménye. E szerint: „Az alapjogként definiált véleménynyilvánítási és sajtószabadság nem foglalja magában a tudatos valótlanosságok, ferdtések, torzítások, manipulációk közlésének és hirdetésének szabadságát, sőt, az utóbbi alkalmas az előbbi kiüresítésére, kioltására. Történelmi tények igazolják a tudatosan hazug propaganda, a politikai és társadalmi botránykeltés, a sajtó lealacsonyításának és eszközként történő felhasználásának káros hatásait. [...] az Alkotmány jogállami klauzulájából levezethető, hogy a köznyugalom büntetőjogi eszközökkel történő biztosítása nem alkotmányellenes, és nem az a rémhírterjesztést büntetni rendelő Btk. 270. § esetében sem. A köznyugalom az Alkotmány által is védett jogi tárgynak tekintendő, ezért az indítványt el kellett volna utasítani.”

Mindennek 2009-ben nagyobb jelentősége van, mint ahogy az 2000-ben elgondolható volt.

A jogalkotás azonban nem adta fel, és 2003-ban a közösség elleni izgatás vonatkozásában újabb szövegváltozattal tettek kísérletet, amelyet a parlament decemberben minimális többséggel elfogadott. A köztársasági elnök azonban a kihirdetés előtt előzetes normakontrollt kért az Alkotmánybíróságtól, amely 18/2004. számú határozatával – amint az már az előbbiekből kikövetkeztethető – a jól megszokott döntést hozta, vagyis megsemmisítette az új szöveget, a szokásos indokolással.

Az új szöveg a már többször idézett bekezdést akként változtatta volna meg, hogy a gyűlésre uszít kifejezést „gyűlésre izgat”-ra cserélte, és kiegészítette azal, hogy „vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel”.

Vagyis a teljes szöveg első bekezdése ez lett volna: „Aki nagy nyilvánosság előtt, a magyar nemzet, valamely nemzeti, etnikai vagy faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlésre izgat, vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel”.

Emellett megfogalmazott egy (2) bekezdést is, e szerint: „Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot azáltal sérti, hogy mást vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz, vétséget követ el, és [...] büntetendő.”

A törvényjavaslatról még annak elfogadása előtt induló és az Alkotmánybíróság határozatáig tartó vita bontakozott ki annak alkotmányosságáról.

A közvetlen veszély és más alapfogalmak

Kis Jánosnak és Sólyom Lászlónak (már nem alkotmánybíró, még nem köztársasági elnök) 2003 októberében jelent meg a cikke a Népszabadságban, ebben közösen érveltek a törvényjavaslat alkotmányértő volta mellett. E hosszú cikk többféle érve mind amellet szól, hogy ez az új szövegváltozat már szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a vélemény- és sajtószabadság alkotmányos jogát.

Azt állítják, hogy „nincs olyan gondolat, eszme, amelyet pusztán a tartalma alapján tiltani és büntetni lehetne. Tiltásnak és büntetésnek akkor lehet helye, ha a beszéd mások jogait sértő cselekvésre indítja a közönséget, vagy ilyen cselekedetek közvetlen veszélyét idézi elő.”

Korábban már kifejtettem, hogy ez az állítás büntetőjogi képtelenség, hiszen van egy hatályos törvényszöveg, az sem támaszt ilyen feltételt, így ez nyilván nem lehet indoka a módosítás elvetésének.

Ha ugyanis ez feltételi volna, akkor ezt, mint a bűncselekmény úgynevezett eredményét tartalmaznia kellene a tényállásnak. Ha nem tartalmazza, akkor nem feltétel a létrejötte, sőt az sem, hogy a gyűlöletre uszítás mint a bűncselekmény úgynevezett elkövetési magatartása alkalmas legyen ilyen következmény létrehozatalára. Éppen ez a különbség a büntetőjogban az úgynevezett materiális, vagyis az elkövetési magatartás valamely következményét a tényállásban megfogalmazó, és az úgynevezett alak, vagyis ilyen elemet nem tartalmazó szándékos bűncselekmények között.

Az, hogy alak bűncselekményként van megfogalmazva, a bűncselekmény jellegénél fogva természetes is, hiszen, mint azt a szerzők által hivatkozott 30/1992-es határozat is kifejti, a gyűlöletre uszítás nem több (bár gyakran nem is kevesebb) mint „az erőszak érzelmi előkészítése”.

Ha a „beszéd” arra irányul, hogy ennek hatására más személy konkrét erőszakos bűncselekményt valósítson meg, akkor az az adott bűncselekmény előkészületi magatartása, amelyet a törvény a súlyosabb bűncselekmények esetén önállóan rendel büntetni. Ha pedig az uszítás hatására ténylegesen meg is kezdik ezen erőszakos bűncselekmény megvalósítását, akkor ez az adott bűncselekményre való felbujtás, amely minden szándékos bűncselekménynél minden esetben büntetendő magatartás. A közvetlen veszély kifejezés pedig ebben a kontextusban nem értelmezhető.

Ezt a szókapcsolatot ugyanis a magyar Btk. soha nem erőszakos típusú bűncselekményeknél használja. Ez a kifejezés olyan helyzetet jelent, amelyben benne van a sérelem bármely pillanatban való bekövetkezésének reális lehetősége, de az is, hogy ha ezen az igen rövid időn belül nem jött létre a sérelem, akkor a veszély-

helyzet megszűnt. A Btk. azt is pontosan megfogalmazza, hogy minek a közvetlen veszélyéről, vagyis milyen sérelem bekövetkezésének reális és azonnali lehetőségéről van szó. Ez pedig az élet, testi épség, egészség („mások életét, testi épségét vagy egészségét közvetlen veszélynek teszi ki”).

Ezt a kitéltelt a magyar büntetőjog csak két olyan bűncselekménynél használja (közúti veszélyeztetés, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés), amelyeknél a magatartás valamely kötelező (foglalkozási, közlekedési) szabály megszegése, a közvetlen veszélyhelyzet e szabályszegéssel összefüggésben jön létre, és erre az elkövető bűnössége is kiterjed. Így volt ez a határozat meghozatalának idején is.

A közúti veszélyeztetés nevű bűncselekmény például így szól: „*aki a közúti közlekedés szabályainak megszegésével mások életét, testi épségét vagy egészségét (szándékosan) közvetlen veszélynek teszi ki [...] büntetendő*”. Ez valósul meg például ha a járművezető a számára tilos jelzés ellenére szándékosan a zebrán szabályosan áthaladó gyalogosok közé hajt, arra számítva, hogy majd azok idejében félreugranak.

Vagyis a rá kötelező közlekedési szabályok megszegésével szándékosan létrehozott egy olyan helyzetet, amelyben a gyalogosok bármely pillanatban megsérülhetnek, ha nem reagálnak elég gyorsan, de ez csak addig áll fenn, amíg áthalad a jármű/a gyalogos a zebrán, ezután a veszély elhárult, vagy – szerencsétlen esetben – valóban létrejön a sérelem, valamelyik gyalogos sérülése vagy akár halála.

E két bűncselekményen kívül csak a már kialakult közvetlen veszélyhelyzetben való cselekvés vagy nem cselekvés jogi következményei kapcsán szerepel további két esetben (segítségnyújtás elmulasztása, végszükség) ez a szókapcsolat a Btk.-ban.

A közvetlen veszély kifejezés olyan használata, amely rendre elhangzik a közösség elleni izgatás kapcsán, a magyar büntetőjogtól teljesen idegen, amint az is, hogy olyan feltételeket kívánjunk meg egy bűncselekmény megvalósulásához, amelyet maga a törvényszöveg semmilyen formában nem tartalmaz.

További büntetőjogi képtelenségek

Ennél az „értelmezésnél” ugyanis lényegében arról a kétszeres képtelenségről van szó, hogy egyrészt összekeveredett/egybemosódott a társadalomra veszélyesség megfelelő szintje, mint a jogalkotó számára a bűncselekménnyé nyilvánításhoz megkívánt feltétel és a néhány tényállásban eredményként megfogalmazott, és ezért ezen bűncselekményeknél a konkrét esetben a jogalkalmazó számára a bűncselekmény megállapításához ténylegesen megkívánt közvetlen veszély fogalma. Másrészt bár a közvetlen veszély, vagy egyáltalán bármilyen veszély mint ered-

mény nem is szerepel a tényállásban, mégis úgy tételeződik, mintha az uszítás kifejezés ezt magában foglalná. Ez természetesen szemantikailag és büntetőjogilag egyaránt abszurd.

A szemantikát mellőzve, a büntetőjogban – mint már volt róla szó – az eredménynek (ahogy az előbbi példában is láttuk) kifejezetten és egyértelműen benne kell lennie a tényállásban ahhoz, hogy ez a konkrét ügyben az adott bűncselekmény megállapításának kritériuma legyen. Az eredmény két fajtája a sértő eredmény és a veszély, mint eredmény. Van egy-két úgynevezett nyitott törvényi tényállás, ahol ugyanaz a szó jelenti egyben a magatartást és az eredményt, de ezeknél teljesen egyértelműen tartalmazza az adott szó mindkettőt. Ilyen például az emberölés tényállása: „*aki mászt megöl, büntetett követ el, és [...] büntetendő*”. Nyilvánvaló, hogy a megöl kifejezésbe nem alaptalan beleértelmezés, hogy ez magában foglalja mind a (halál létrehozására alkalmas) magatartást, mind a halált mint eredményt. Ezekben az esetekben egyébként is mindig sértő eredményről van szó, és eleve csak néhány nagyon régi (emberölés, testi sértés) bűncselekménynél fordul elő.

Ezek a fogalmak (magatartás, eredmény, társadalomra veszélyesség, közvetlen veszély stb.) olyannyira alapfogalmak, hogy azt a joghallgatót, aki ezeket összekeveri, biztosan megbuktatják a büntetőjog első felévi anyagából teendő vizsgán. Számomra érthetetlen, hogyan gondolhatja bárki, hogy a közösség elleni igazgatásnál nem kell a büntetőjog minden más esetben egyértelmű szabályainak érvényesülniük?

Ez a zűrzavar még nem nyilvánult meg a 30/1992-es határozatban, ott e tekintetben csak az ötödik fejezet egyetlen mondatában volt egy hibás kifejezés. Az, hogy miként történhetett, hogy e hosszú határozatban e közbevetett néhány, ráadásul angol szó erre a szomorú karrierre tett szert, számomra a mai napig rejtély. Legalább ilyen szomorú azonban, hogy azok, akiknek nevéhez ez a szöveg elsődlegesen kötődik (Sólyom László, Halmai Gábor), maguk nem léptek fel e minden alapot nélkülöző, képtelen értelmzés ellen, hanem (mint például Sólyom László esetében az az előbbieken is látható volt) éppen megerősítették.

Nevék és viták

Folytatva a történetet, a már idézett Kis–Sólyom-cikkre először Bócz Endre és Györgyi Kálmán (a korábbi fővárosi főügyész és legfőbb ügyész) reagált. Szerintük a törvényjavaslat összhangban van a 30/1992-es határozattal, és nemzetközi kötelezettségeinknek is eleget tesz. Több, tőlünk főleg nyugatra fekvő európai ország szabályozását ismertetik, amelyek kivétel nélkül a tervezetben szereplőnél

lényegesen enyhébb „gyűlöletbeszédet” is bűncselekménnyé nyilvánítják, és büntetőjogi szankcióval sújtják.

Ez után Szabó András is megszólalt e témában. Ő, ahogy már korábban volt szó róla, a büntetőjog professzoraként volt ugyanannak az Alkotmánybíróságnak a tagja, amely az 1992-es határozatot hozta. És mint tudjuk, a határozat két előadó bírója éppen Sólyom László és Szabó András volt. Ehhez képest Szabó András szerint a tervezett módosítás összhangban van az 1992-ben született határozattal, Kis János és Sólyom László cikkéről pedig azt írja, hogy „Őszintén szólva, a szerzők által adott értelmezésből nem ismerek rá a határozatra”.

Sajnos azonban úgy tűnt, már rég nem olvasta szinte senki a hivatkozott határozatot, és kevesen ismerték Szabó András vagy bármely más alkotmánybíró nevét, kivéve Sólyom Lászlóét. Vagyis, ha ő azt mondja, akkor az bizonyára így is van, gondolták sokan. Nem csoda, hogy ez után Mádl Ferenc köztársasági elnök is az említett cikkben megfogalmazotthoz hasonló aggályokkal fordult az Alkotmánybírósághoz. Mindezek után nem volt váratlan, csak szomorú az újabb, a 12/1999-eshez hasonló tartalmú alkotmánybírószági határozat.

A lassan ölő mérge és az erőszak

A számos történelmi tapasztalat, amelyre az alap (1992-es) határozat is hivatkozik, és amely számtalan ember pusztulásához vezetett nemcsak a második világháborúban, de azóta is számos helyen (hogy példaként csak a közvetlen szomszédságunkban zajló délszláv háborúra utaljak), egyértelművé teszi, hogy a „gyűlöletbeszéd” lassan, de annál biztosabban fejti ki mérgező hatását. Az egy későbbi, és már általában a folyamatok megállítása szempontjából túlságosan is késői fázis – számomra nem kétséges, hogy már itt tartunk –, amikor valóban erőszakos cselekményekhez vezet. Ezek esetén azonban a korábbi, egyes konkrét uszítással, izgatással, gyűlöletkeltéssel, erőszakos cselekményekre felhívással való közvetlen összefüggés nem ismerhető fel. Vagyis valójában, a Kis János – Sólyom László szerzőpáros cikkében írt kritériumok alapján ezt a bűncselekményt soha nem lehet megállapítani.

Jelenleg itt tartunk véleményszabadság/gyűlöletbeszéd-ügyben. Ma már gyakorlatilag semmilyen korlátja nincs a mégoly uszító „vélemény”-nek, nincs olyan eset, amelyről ma bármely bíróság kijelentené, hogy ez már valóban kimeríti a közösség elleni izgatást. De az ügyek már el sem jutnak bírói szakig, már a nyomozó és vádhatóság is jól megtanulta a leckét, és nem is próbálkoznak büntetőeljárással.

Magam is megszólaltam annak idején a témában, abban az időszakban, amikor a parlament a törvényjavaslatot már megszavazta, de a köztársasági elnök indítványáról még nem döntött az Alkotmánybíróság. Csak egy rövid idézet *A galíciaiak és a címer* című cikkemből: „[...] Akárhogyan is dönt azonban az Alkotmánybíróság, a vita biztosan nem jut nyugvópontra. Ha olyan határozatot hoz, ami a jelenlegi helyzetet konzerválja, ennek nagy valószínűséggel az lesz a következménye, hogy a jövőben még súlyosabb ügyek borzolják majd azok kedélyét, akik nem tekintik a szólásszabadság diadalának az eddigi érthetetlen gyakorlat által felbátorított kirekesztők megnyilvánulásait. A változásra azonban a módosítás sem garancia, ehhez konszenzusra lenne szükség a politika csúcsain, úgy, mint sok, nálunk bizonyos nem kevésbé demokratikus európai országban.”

Bár az események beváltani látszanak az általam írtakat, 2004 elején még senki nem gondolhatta, hogy e téren olyan állapotba juthat az ország, ahol most tartunk. És még ki tudja, hol a vége.

Az Alkotmánybíróság nem adja fel

2004 óta még további két alkotmánybírósági határozat született a témában.

A 95/2008-as határozat megsemmisítette a köztársasági elnök indítványára a Btk. azon – a parlament által elfogadott, de ki nem hirdetett – módosítását, amely egy új bűncselekményt iktatott be, *Gyalázkodás* címmel, a 181/A § alatt. A szakaszszámból is látszik, hogy ezúttal nem a közrend, hanem a személy elleni, ezen belül a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények között helyezték el, nyilván azért, hogy kihúzzák a talajt az arra hivatkozás alól, hogy nem alkalmas a köznyugalom megzavarására. Ezt a viszonylag hosszú tényállást nem idézném, első bekezdésében lényegét tekintve hasonló a 2004-es, már idézett – az Alkotmánybíróság által megsemmisített – módosítás (2) bekezdéséhez. A további bekezdések szerintem is túlságosan pontatlan, nehezen definiálható (bár a törvényalkotói szándék szintjén érthető) kifejezéseket tartalmaznak.

Mind Sólyom László köztársasági elnöknek a határozatban idézett indítványa, mind a 95/2008-as határozat megismétli, sőt még a korábbiaknál is abszurdabb, képtelenebb, súlyosabb kitételekkel ismétli meg a korábban már kellően vitatott állításokat.

Csak két idézet a sok hasonló közül: „A szólásszabadság korlátozását nem alapozhatja meg a szélsőséges álláspont tartalma, kizárólag annak közvetlen, belátható következménye. Az alkotmánybíróság [itt több korábbi határozatból idéz] ilyen megfontolások alapján tartotta alkotmányosnak az erőszakcselekmények nyil-

vánvaló, közvetlen veszélyével és az egyéni jogok sérelmével fenyegető cselekmények (gyűlöletre uszítás) büntetőjogi szankcionálását.”

„A büntetőjog jelenleg biztosít eszközöket arra az esetre, ha a rasszista kijelentés az elhangzás körülményei folytán erőszak közvetlenül jelen lévő, világos veszélyével és egyéni jogok sérelmével fenyeget. Az uszító beszéd és az erőszakos tett ma sem maradhat büntetlenül.”

Talán nem kell magyarázni, hogy ezek a mondatok még az e tárgyban korábban idézettekben is túlmennek. 2008-ban az addig történetek ismeretében!

Önrendelkezési jog, te csodás

Mindezek mellett a köztársasági elnök indítványa és ennek nyomán a határozat még egy újabb képtelenséget talál ki az eddigiekhez. Ez pedig az úgynevezett önrendelkezési jogra hivatkozás.

E szerint sérül az egyén önrendelkezési joga, mert nem magánindítványos bűncselekményként van meghatározva, vagyis az egyén nem dönthet róla, hogy kívánja-e az eljárás megindítását. Viszont helyes, hogy nem magánindítványos a bűncselekmény, e határozat szerint, hiszen nem egyedileg felismerhető személyekre vonatkozik. Vagyis, ha többszöri elolvasás után jól értem e kevésbé koherens szöveget, azért sérülne az egyén önrendelkezési joga, mert hátha ő nem is akarná az eljárást, és az mégis megindulhatna hivatalból.

Azzal viszont nem sérül az önrendelkezési joga a határozat szerint, ha a csoporthoz tartozó, akár igen nagy számú személy úgy érzi, hogy becsületében, emberi méltóságában megsértették, megalázták, meggyalázták, de ennek semmilyen következménye nincs. A közösség elleni izgatáson kívül ugyanis csak a becsületsértés, rágalmazás marad, e bűncselekmények miatt azonban valóban csak magánindítványra indulhatnak az eljárások. A bíróságok viszont nem ismerik el a magánindítvány-előterjesztési jogot, ha a cselekmény nem a konkrét személyre vonatkozott, hanem egy személyösszességen keresztül sértették az egyén becsületét, emberi méltóságát.

Pontosabban ez sem igaz, mert – hogy a helyzet még kaotikusabb legyen – bizonyos esetekben elismerik. Akkor ugyanis, ha bármilyen nagyszámú, de pontosan meghatározható személyeket magában foglaló személyösszességről van szó, például egy egyesületről.

Itt, úgy látszik, szintén nem sérül az önrendelkezési jog, ha az egyesület – amelynek lehet akár több ezer tagja is – magánindítványt terjeszt elő rágalmazás miatt, olyan kijelentés okán, amely az egyesületre vonatkozóan hangzott el. Itt elfogadják a bíróságok azt a hivatkozást, hogy ez végül is minden tagra vonatkozott,

fel sem merül, hogy a tagoknak egyenként nyilatkozniuk kellene. Az sem számít, hogy a „rágalmazó” vagy bármely más külső személy tudja-e egyáltalán, hogy kik a tagok. Annak ellenére, hogy nagy szám esetén biztosra vehetően nem tudja szinte senki, még a tagok maguk sem.

Ezen az alapon kezdeményezi – sikerrel – például a Gój motorosok egyesülete a sokadik pert rágalmazás miatt különböző, a szervezetet néhány, a szervezet nevében fellépő tag megnyilvánulása alapján fasisztának, stb.-nek nevezők ellen. Tekintsünk most el attól, hogy tényállítás-e az, ha fasisztának neveznek valakit/valakit. Mindenesetre több ügy ismertté vált, amikor az egyesület mint jogi személy magánindítványa alapján – ezt a jogosult által előterjesztettnek tekintve – a bíróság valóban megállapították ilyen esetben a rágalmazást, és büntetést szabtak ki.

Vagyis ha valaki azt mondja a kocsmában, hogy te, X. Y. egy ... vagy, mert cigány vagy, és minden cigány ..., akiket legjobb volna kiirtani, akkor X. Y. indíthat eljárást a tartalomtól függően becsületsértés vagy rágalmazás miatt, amelyek igaz, rendkívül enyhe szankciójúak, de mégiscsak bűncselekmények. Ha viszont csak a mondat második fele hangzik el a rádióban, televízióban, interneten, újságban stb., akkor e határozat szerint bármilyen eljárás jogsértő volna, így egyedül az az alkotmányos, ha ennek semmilyen jogkövetkezménye nincs. Ezek ugyanis nyilván nem olyan körülmények, amelyeket meghallva azonnal kapára, kaszára, esetleg Molotov-koktéllra, utcakőre, sörétes puskára stb. kaphatnának az uszítottak a jelen lévő vagy könnyen elérhető, az uszításban szereplő csoporthoz tartozók ellen alkalmazva azokat. Mert az Alkotmánybíróság szerint csak ez alapozza meg a közösség elleni izgatás megállapítását. Semmi más nem elég e határozat szerint, ha nem konkrétan megjelölt személyre vonatkozik a magatartás.

Mégis, kinek a méltósága?

Visszatérve a határozatra, bár az ember azt hinné, ezt már nem lehet fokozni, de azért nézzük a következő okfejtést.

Ez azzal kezdődik, hogy visszautal a 30/1992. számú határozat általam is idézett mondatára, így: „az Alkotmánybíróság nyitva hagyta annak a lehetőségét, hogy a törvényhozó a közösségek méltóságának védelméről a gyűlöltre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi eszközökkel is gondoskodik”.

Majd így folytatja: a határozat „arra is utal, hogy a csoporthoz tartozók becsülete méltósága érdemes a védelemre. A jog alanya tehát az egyén, ő léphet fel becsületének, méltóságának védelmében: nem magának a közösségnek, mint meghatározatlan személyek összességének, vagy a tagoktól elváló szervezetnek van

méltósága, hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltóságához való alanyi joga érdemes a védelemre. Ezt az értelmezést támogatja az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének szövege, amely szerint minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz.”

Tehát, ha a közösségek méltóságának védelméről van szó, csak néhány sor, és egy alkotmánybíróági határozatban oda juthatunk, hogy semmiféle jogvédelem nem illeti az egyént, ha becsületét, méltóságát, stb.-t egy olyan etnikai, vallási stb. közösségen keresztül sértették, amelyhez tartozik, anélkül hogy őt személy szerint megnevezték volna. Sőt ha nemcsak sértik, de fenyegetik, ellene minden módon gyűlöletet szítva, akár kiirtását javasolva stb., ezen közösségen keresztül, de nem olyan körülmények között, hogy azonnali legyen az erőszak lehetősége, hát akkor sincs alap a jogvédelemre. És mindezt a 30/1992. határozatra és az alkotmány 54. § (1) bekezdésére hivatkozva!

De akkor vajon mit jelent az Alkotmánybíróság 30/1992-es határozat következő mondata: „Az Alkotmánybíróság határozata szerint a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zárja ki tehát a határozat azt, hogy erről a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék.”

Hát ezek szerint éppen az ellenkezőjét, mint amit mond. Vagyis, hogy ami nincs, az a közösségek méltósága. Az csak az egyénnek van, viszont az egyén nem léphet fel, mert nem jelölték meg konkrétan, más (például az ügyészség) a nevében meg szintén nem, mert honnan tudhatná, mit akarnának az egyének, ha akarhatnának bármit. És ha bármennyien is kinyilvánítanák igényüket, az sem számít, mert hátha van valaki, aki másképp gondolja. És akkor az ő jogai sérülnének.

Így aztán mindegy is, hányan szeretnék, hogy ezeknek az alapvető jogaikat sértő cselekményeknek jogkövetkezményei legyenek, mert az ő jogaik nem számítanak, csak azokéi, akik azt semmibe veszik, meg azokéi, akik nem kívánnak jogvédelmet, bármilyen módon sértik is alapvető jogukat. És természetesen a társadalom azon tagjainak jogai, érdekei, értékei sem számítanak, akik nem tartoznak ugyan az érintett csoporthoz, de aggodalommal figyelik a társadalmi rend és béke megbomlását, az intolerancia, az erőszak terjedését, és egyáltalán nem így képzelik az alapjogok védelmét.

Azért ne feledjük, bár 11 alkotmánybíró írta alá, hármán közülük, szemben a korábbiakkal, párhuzamos véleményt fejtettek ki (vagyis a megsemmisítéssel egyetértettek, de az indokolással vagy annak egy részével nem).

Kettejük szerint az egyetlen ok, amiért a gyalázkodás nevű bűncselekmény megsemmisítése indokolt, az, hogy a szöveg valóban nem tesz eleget a normavilágosság követelményének (vagyis túlságosan pontatlan), a harmadik szerint pe-

dig az elmúlt évek eseményei indokolnák a véleményszabadság alkotmányos határai kérdésének és az e témában született határozatoknak az ismételt átgondolását. De nyolckuknak az egész határozat teljesen rendben volt. Hogy ők valóban egyetértenek vele, netán bele sem gondoltak, feltételezve, hogy Sólyom László indítványa biztosan megalapozott, nem tudhatom.

És még mindig nincs vége

A 96/2008. számú alkotmánybíróági határozat a polgári törvénykönyvnek ugyanerre a témára vonatkozó, a Btk.-val egyidejű módosítását semmisítette meg, természetesen a köztársasági elnök indítványára, aki itt is a véleményszabadságot feltette a módosításban foglaltaktól, ezért azt szintén nem hirdette ki, hanem nyomban az Alkotmánybírósághoz fordult.

A Ptk. új, hatályba nem lépő 76/A §-át nem idézném részletesen, lényegében a különböző etnikai, vallási stb. kisebbségekhez tartozók elleni cselekmények esetén lehetőséget adott volna a személyiséghez fűződő jogok megsértésének a megállapítására. E tárgyban részben az érintett csoporthoz tartozó személyeknek, részben a hasonló jogok védelmére alakult társadalmi szervezetek és alapítványok számára szavatolt perindítási jogot.

Sólyom László köztársasági elnök indítványa és az Alkotmánybíróság határozatának indokolása – bár itt is van az indoklás nagy részét vitató három párhuzamos vélemény – rendkívül hasonló a Btk.-módosításnál elemzethez. A véleményszabadság védelmére vonatkozó szokásos okfejtésen túl itt is sikerült egymásnak teljesen ellentmondó indokolással kilőni mind a magánszemélyek perindítási jogát, mind az említett szervezetekét. Pedig nyilván éppen azért szerepelt mindkettő, hogy az Alkotmánybíróság választhasson, melyiket tartja elfogadhatónak. De hát hiába. Ezek a jogok és emberek a köztársasági elnök és az Alkotmánybíróság szerint semmilyen védelemre nem érdemesek.

Kétségtelen, a jogszabály szövege szerintem sem igazán jól sikerült, ha a határozat csak a normavilágosságra hivatkozna, az elfogadható lenne. De sajnálatos módon itt is olyan indokolások szerepelnek, amelyek lényegében bármilyen jövőbeni megoldást ellehetetlenítenek.

Bár a határozat elismeri, hogy a büntetőjoghoz hasonlóan, itt is a véleményszabadsággal szemben az emberi méltósághoz fűződő jog áll, de utal arra, hogy már többször leszögezte, ez nem az egyes ember, hanem az emberi mivolt méltóságára vonatkozik, az egyes ember méltósága csak akkor számít, ha azt személyére szólóan sértik.

Innen azután pillanatok alatt a már ismert módon oda jut, hogy így tehát személyösszességnek nincs ilyen joga, következésképp ez nem állhat szemben a véleményszabadság jogával. A személyösszesség egyes emberekből áll ugyan, de hát ez valamiért nem érdekes. Ezért azután – mint már korábbi határozatokban is olvashattuk – az egyes ember nem sérelmezheti, amit nem személy szerint rá vonatkozóan mondanak/írnak. De ha még tehetné is, e határozat szerint az már mindenképpen a véleményszabadság túlzott korlátozása lenne, ha számos sértettel szemben kerülhetne a sértő alperesi pozícióba.

De persze az is alkotmányellenes volna, ha olyan civilszervezet indíthatna pert, amely az említett jogok védelmére jött létre.

Nem úgy, mint például a környezetvédelem esetében, ahol egy akár tíz emberből álló, megnevezetten környezetvédelmi céllal létrejövő egyesület évekre elhúzhat állami nagyberuházásokat, nem tudni, milyen érdekeket képviselve, akár többmilliárdos többletköltségeket okozva, a hiányzó funkcióra igényt tartók érdekeit figyelmen kívül hagyva. Ott nyilván nem borult fel a különböző jogok közötti arányosság, ezért ez teljességgel alkotmányos, miként az Alkotmánybíróság korábban megállapította.

Konklúzió

A másokat mint meghatározott etnikai, vallási, szexuális orientációjú stb. csoporthoz tartozókat kiirtani való férgökként, a tisztességes emberek, a nemzet megrontójaként stb. aposztrofálók, az e csoportokhoz tartozók ellen irányuló erőszakos cselekmények kívánatos és hősiessé voltát ecsetelők ezt természetesen nem meghatározatlan összetételű személyösszességként teszik, hanem egyénileg.

Így aztán azon jogaik megvédése a véleményszabadság nevében, hogy ilyen és hasonló kijelentéseket tehessenek nagy nyilvánosság előtt – szemben a megsértettek, megalázottak, fenyegetettek, félelemben tartottak jogainak védelmével – nem okoz megoldhatatlan alkotmányossági nehézségeket.

Így vagyunk mi itt Európában minden más államnál alkotmányosabbak.

Összevetésül újra idézném a 30/1992-es határozat cikk elején már bemutatott – nem kiragadott mondatokból, hanem folyamatos gondolatsorból álló – részét: „A véleménynyilvánítás és sajtószabadság körében az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltés alkotmányos védelemben részesítése feloldhatatlan elmentésben lenne az Alkotmányban kifejezésre jutó politikai berendezkedéssel és értékrenddel, a demokratikus jogállamiságra, az emberek egyenlőségére, egyenlő méltóságára, valamint a diszkrimináció tilalmára, a lelkiismereti és vallás-

szabadságra, a nemzeti, etnikai kisebbségek védelmére, elismerésére vonatkozó alkotmányos tételekkel. Az alkotmány 2. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság demokratikus jogállam. A demokrácia fogalma rendkívül összetett. A vizsgált kérdés szempontjából azonban lényeges, hogy tartalmazza a különbözőséghez való jogot, a kisebbségek védelmét, az erőszakról és az erőszakkal való fenyegetésről, mint a konfliktusmegoldás eszközeiről való lemondást. A gyűlöletkeltés a fenti tartalmi jegyek tagadása, az erőszak érzelmi előkészítése. Visszaélés a véleménynyilvánítás szabadságával, az emberek meghatározott csoportjának, egy kollektívitásnak olyan intoleráns minősítése, amely nem a demokrácia, hanem a diktatúra jellemzője. A véleménynyilvánítási és sajtószabadság gyakorlása olyan formáinak eltűrése, amelyet a Btk. 269. § tilalmaz, ellentmondana a demokratikus jogállamiságból fakadó követelményeknek. Az alkotmány 54. § (1) bekezdése szerint minden embernek veleszületett joga van az emberi méltósághoz. Így tehát az emberi méltóság a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. A véleménynyilvánítási és sajtószabadság korlátozásának szükségessége következik a magyar állam nemzetközi kötelezettségeiből is.”

És végül, illusztrációként

Éppen e cikk írása közben küldött valaki nekem egy a büntetőeljárás „a cselekmény nem bűncselekmény” indokolással megszüntető határozatot. A feljelentés egy közismert internetes oldalon a közelmúltban megjelenő szövegre vonatkozott: „Az SZDSZ és a zsidópárt holdudvarának minden tagjának felajánlunk egy-egy bőröndöt a meneküléshez. Cserébe elfogadunk aranyat (nem baj, ha fog formájú) ezüstöt (a tőlünk ellopott családi érdekeltne a leginkább) valamint emberi bőrt lámpaernyő készítéséhez. Hitelre nem adunk semmit, mert tudjuk, hogy nem kapnánk vissza. Amennyiben két bőröndöt vásárol, úgy ajándékba egy Zyklon B-t tartalmazó gázipalackot adunk. Jó utat Izraelbe, soha ne halljunk egymásról!”

A határozat indokolása valamiféle Btk.-kommentárra hivatkozva állítja, hogy ez a cselekmény nem bűncselekmény. A konkrét indokolás pontosan azt a totális zűrzavart és a büntetőjog alapfogalmainak összekeverését tartalmazza, amelyeket az előbbiekben részletesen elemeztem. És természetesen közismert, hogy ennél is durvábban gyűlöletre, erőszakra uszító szövegek esetében is rendre megszüntető határozatok, vagy – ha kivételesen vádemelésig jutottak – felmentő ítéletek születtek.

Így fejlődünk jogilag és társadalmilag, alkotmányosságban és demokráciában 1992-től napjainkig.

IRODALOM

Bócz Endre – Györgyi Kálmán: Hol az alkotmányosság határa? *Népszabadság*, 2003. október 30.

Kis János – Sólyom László: Az alkotmány és a szólásszabadság. *Népszabadság*, 2003. október 11.

Szabó András: Eső után köpönyeg. *Népszabadság*, 2003. november 6.

Zentai Ágnes: A galíciák és a címer. *Népszabadság*, 2004. február 4
1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI HATÁROZATOK:

30/1992. AB határozat

12/1999. AB határozat

13/2000. AB határozat

18/2000. AB határozat

18/2004. AB határozat

95/2008. AB határozat

96/2008. AB határozat